
**ULUSLARARASI TAŞKÖPRÜ POMPEİOPOLİS
BİLİM KÜLTÜR SANAT ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU
10-12 MAYIS 2017**

**TAŞKÖPRÜ İLÇESİNDE TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİNİN
EKONOMİDEKİ ROLÜ VE KATKILARI**

¹Erol AKAR, ¹Tahir AYDIN, ²Ahmet SIVACIOĞLU

¹Birlik Başkanı Erol AKAR, Kastamonu Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği, erolakar1922@hotmail.com

¹Ziraat Mühendisi Tahir AYDIN, Kastamonu Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği, tahir_aydin_37@hotmail.com

²Doç.Dr. Ahmet SIVACIOĞLU, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, asivacioglu@kastamonu.edu.tr

ÖZET: Son yıllarda tüm dünyada kooperatiflerin ve küçük aile işletmelerinin ekonomideki rolü ve önemi daha da ön plana çıkmış, yerel kalkınmanın en önemli dinamiklerinden biri olarak kooperatiflerin, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmaktaki önemi ön plana çıkmıştır. Ülkemizde uygulanan ekonomik model ve sosyal yapımız dikkate alındığında, üreticilerimizin fiyat dengesi ve rekabetçilik adına kooperatiflere giderek daha fazla ihtiyaç duyduğu da bir gerçektir.

Bu çalışmanın materyali olan Taşköprü İlçesinde 80 adet tarımsal kalkınma kooperatifi faal olup, genelde aile reisi olmak üzere toplam 4326 kişinin ortağı olduğu bu kooperatiflerin, yatay ve dikey örgütlenmelerini tamamladığı ve kooperatiflerin ortak organizasyon geliştirme kapasitesine ulaştığı görülmektedir. Bölgenin genel ekonomik yapısında ormancılık, hayvancılık ve tarım en önemli sektörler olup, kooperatifler tüm bu sektörlerde etkin faaliyet içerisindedir. İlçe sınırlarındaki ormanların üretim potansiyeli yüksek olup, üretimin çok önemli bir kısmı kooperatiflerce gerçekleştirilmekte, dolayısıyla da orman ürünleri sanayisinin hammadde temininde de kooperatifler etkin rol üstlenmektedir. Bu faaliyetler sonucunda hak edilen üretim geliri ise doğrudan yerel ekonomiye katılmaktadır.

Bölgede süt hayvancılığının son yıllarda önemli gelişmeler gösterdiği, pazarlanan süt miktarında ciddi artışlar olduğu, bu gelişmede süt pazarlaması ve girdi temini yapan kooperatiflerin giderek yaygınlaşmasının ve kooperatif-birlik işbirliği ile süt toplama merkezlerinin kurulmasının ve pazarlama organizasyonunun oluşturulmasının önemli etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Bölgede 15 adet süt toplama merkezinde toplam 80 ton kapasiteye ulaşan soğuk zincire sahip olunması ilçe adına önemli bir gelişmedir. Bu süreçte kültür ırkı büyükbaş hayvan sayısının dolayısıyla süt miktarının arttığı, süt kalitesinde önemli iyileşmelerin olduğu, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından sadece örgütlü üreticiye verilen bazı desteklerden yararlanma oranının arttığı görülmektedir. Ayrıca, birlik-kooperatif organizasyonu ile Ulusal firmalara süt pazarlanmaya başlanması, bölgede hayvancılık işletmelerinin büyümesine, soğuk zincirin gelişmesine ve özel işletmelerin kurulmasına da öncülük etmiştir.

Bu çalışmada, kooperatiflerin ortaklarının refahına ve ilçe ekonomisine katkıları irdelenecek, uygulamacı gözüyle sorunların tespitine ve çözüm önerilerinin geliştirilmesine çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Kastamonu, Kooperatifçilik, Kırsal kalkınma, Taşköprü, Köy Koop.

**THE ROLE AND CONTRIBUTIONS OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT
COOPERATIVES IN ECONOMY OF TAŞKÖPRÜ REGION**

ABSTRACT

In recent years, in the world, the role and importance of cooperatives and small family owned businesses come into prominence. Moreover, the role of the cooperatives which are one of the most important dynamic for rural development, became even more important on reaching the goal of sustainable development. Respecting the applied economic model and social structure of our country, that is a reality that our producers need to cooperatives increasingly for price equilibrium and competitiveness.

In Taşköprü Region, there are 80 of active cooperatives with 4326 members, mostly family leaders, also it is seen that horizontal/vertical organization of cooperatives is completed and the cooperatives have capacity to realize some joint organizations. Considering the general economy of the region, forestry, husbandry, agriculture are the main affecting factors of economy, and the cooperatives are taking active roles in all of these sectors.

The region has a big forest harvesting potential and mostly this harvesting operations are done by the cooperatives, thus the raw material demand of the forest industry is covered by them. The harvesting revenue revert to local economy directly.

In the region, dairy farming activities make progress recently, together with substantial increasing of milk amount. This development lead to proliferation of milk marketing and input-supply cooperatives, and to establishment of milk collecting centres in cooperation between cooperatives and union together with composing of marketing organization. To have 80 tonnes of milk capacity in 15 of collecting centres, is really important development for the region. In this process, it is observed that cattle number increased with increasing of milk production, and milk quality, thus the rate of incentive utilization given by the Ministry of Food, Agriculture and Livestock increased.

Starting of milk marketing to national firms with union-cooperative organization served to enlargement of husbandry enterprises. Also, this process served the development of cold chain and lead to establishment of new private companies.

In this study, contribution of cooperatives to region economy and welfare of the members will be examined. Also, to determination of the problems with pragmatic approach and to find the solutions will be tried.

Key words: Kastamonu, Cooperation, Rural development, Taşköprü, Köy Koop.

1.GİRİŞ

Kooperatifçilik hareketini anlamak için onu doğuran sebepleri iyi tanımlamak gerekmektedir. Kooperatifçiliği, “Sorunları müşterek olanların bir araya gelerek, ekonomik baskı unsurlarına karşı bir direnç ve organizasyon oluşturma” hareketi olarak nitelendirmek doğru bir yaklaşımdır. Kooperatifçilik hareketi 19. yüzyılın ilk yarısında, ekonomik ve toplumsal koşullara karşı küçük üreticilerin ve tüketicilerin kendilerini korumaya yönelik bir tepkisi olarak ortaya çıkmıştır (Anon, 2015). Bu süreçte, İngiltere’de tüketim kooperatifçiliği, Fransa’da üretim kooperatifçiliği, Almanya’da kredi ve tarım kooperatifçiliğinin ilk kez kurulmaya başlandığı ve tüm dünyaya yayıldığı görülmektedir (Anon, 2015). Türkiye’deki kooperatifçiliğin gelişim sürecine bakıldığında, farklı bir tablonun olmadığı görülmektedir. 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan Memleket Sandıklarının kuruluş nedenleri, o dönemde köylünün tefecilerin % 900’lere varan faiz talepleri ile karşı karşıya kalmış olmaları ile doğrudan ilişkilidir (Anon, 2015).

19. yüzyılın ikinci yarısı, dışa bağımlı bir ekonomik anlayışın hâkim olduğu, serbest piyasa ekonomisine geçişin ve özelleştirme sürecinin başladığı yıllardır. O yıllarda küreselleşme süreci başlamış, Uluslararası Para fonu, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü gibi uluslararası örgütler özellikle geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini kontrol etmeye ve etkin yönlendirmeye başlamışlardır. (Serinikli ve İnan, 2011).

Türkiye, özellikle 1980’li yıllardan bu tarafa, diğer alanlarda olduğu gibi ekonomik alanda da önemli değişimler yaşamaktadır. Uygulanan ekonomik modelin rekabete dayalı olması, üretici adına rekabeti sağlayacak kooperatif yapıların oluşturulamamış olması bir zafiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesinde, özellikle kırsal alanda yaşayan nüfusun yaşam standardının geliştirilmesi en önemli hedef olarak görülmektedir. Tüm bu hedeflerin gerçekleşmesi için yöresel kalkınmanın sağlanması kaçınılmaz olacaktır. Ancak; üretim ve tüketim sürecinde kooperatifler, kalkınmada yerel aktörlerin en önemlisi durumunda olacak, yerel kalkınmadaki rolü ve sorumlulukları giderek artacak, özellikle “Kooperatif Düşüncede Derinlik” kavramı giderek önem kazanacaktır.

Kooperatiflerin en iyi uygulama alanını, aslında gelişmiş pazar ekonomilerinde bulduğu görülmektedir. Kooperatifçilik, serbest piyasa ekonomilerinde zayıflıkları azaltarak çeşitli ekonomik aktörlerin ekonomik sistemde yer ve söz sahibi olabilmeleri bakımından denge sağlayıcı bir mekanizma sunmaktadır. Bu nedenle serbest piyasa ekonomisinin hâkim olduğu pek çok gelişmiş ülkede kooperatiflerin gelişmesini ve çalışma koşullarını iyileştiren ve destekleyen yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Şöyle ki, dünyada 1980’lerde ekonomik krizin derinleşmesi, işsizliğin artması, toplumsal dışlanma ve yoksulluğun yaygınlaşması gibi problemler, toplum yararına yeni çözümler arayışlarını ön plana çıkarmıştır. Küreselleşme sürecindeki gelişmeler, özelleştirmeler ile kamu sektörünün küçülmesi, kamu sektörünün mevcut yapısıyla artan sosyal sorunlara çözüm getirememesi, özel sektörün doğası gereği sosyal sorunlara yalnızca kar amacıyla yaklaşması “sosyal ekonomi” ya da “üçüncü sektör” (Third System) olarak adlandırılan yeni bir ekonomik, toplumsal ve siyasal yaklaşımı gündeme getirmiştir (Anon, 2013).

Kooperatifçiliğin özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde daha etkin olduğu görülmektedir. Kooperatiflerin ekonomik krizlerden en az etkilenen yapılar olduğu Birleşmiş Milletler tarafından da tescil edilmiş, 2012 yılı dünyada Kooperatifçilik Yılı olarak kutlanmıştır.

“Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından yapılan tespitlere göre dünya genelindeki kooperatif sayısı 2,6 milyon, ortak sayısı 1 milyar ve oluşturulan istihdam da 250 milyona ulaşmış bulunmaktadır. G-20 ülkelerindeki istihdamın % 12’si kooperatifler tarafından sağlanmış olup, kooperatiflerin yıllık iş hacimleri ise 2,3 trilyon USD’a ulaşmıştır (Anon,2015).

Tarım ve Gıda Sanayi sektöründe 24 ülkede toplam 573 milyar Dolar ciro elde eden 404 kooperatifin 100 milyon doların üstünde ciro elde ettiği görülmektedir. Ciro büyüklüğü baz alınarak dünyadaki ilk üç sıraya bakıldığında: İlk sırada Japonya’dan 62,5 milyar Dolar ile Zen-Noh, ikinci sırada Amerika Birleşik Devletleri’nden 37 milyar Dolar ile CHS Inc, üçüncü sırada Güney Kore’den 31 milyar Dolar hasıla ile NACF yer almaktadır (Anon, 2013b)

Ülkemizde üretici örgütlerinin başarılarının veya başarısızlıklarının bilimsel ve objektif değerlendirilmesi yapılmamıştır. Bu güne kadar kooperatiflerin ekonomiye katkısı, yarattığı istihdam, kayıt dışının kayıt altına alınmasındaki rolü, hizmet sektörüne katkıları bilinmemekte, bu konuda ciddi araştırmalarda bulunmamaktadır. Bu verilere ulaşılmadan ve bilimsel değerlendirmeler yapılmadan kooperatiflere ön yargılarla yaklaşılmasının da doğru ve mantıklı bir yaklaşım olarak görülmemektedir.

2.Taşköprü Yöresi ve Kooperatifçilik

2.1.Bölgedeki Tarımsal Sanayi Kuruluşlarının Özelleştirilmesi Süreci

Dünyada 1980’lerden sonra hızlı bir şekilde uygulamaya konulan özelleştirme hareketi 1984 yılından itibaren Türkiye’nin gündemine girmiştir. İlk özelleştirmelere tarımsal sanayi ile başlanmıştır. Türkiye’de 1980 askeri hareketiyle kesintiye uğrayan kooperatifçilik hareketi özelleştirmelerden hiç yararlanamamış tam aksine son derece olumsuz etkilenmiştir. Hâlbuki o dönemde özellikle gelişmiş ülkelerde tarımsal sanayi kooperatiflerinin elinde olduğundan, üretici özelleştirmelerden olumsuz yönde etkilenmemiştir.

Taşköprü ilçesi özelleştirmelerden en olumsuz etkilenen ilçelerden birisi olmuştur. Cumhuriyetin ilk sanayi kuruluşlarından birisi olan Taşköprü Kendir Fabrikası planlı sanayileşmenin ilk ürünlerinden birisidir. Fabrikanın temeli 1945 yılında atılmış, 1946 yılında işletmeye açılmıştır. Bölgenin kalkınmasında ve istihdam sağlamada en önemli yatırımlardan birisi olmasının yanında, kendir yetiştiriciliği yıllarca köylünün en önemli gelir kaynaklarından birisini oluşturmuştur. 1985 yılında işyerinde 391 işçi ve 35 memur çalışırken 17.11.1995 tarihinde TEKEL'e devredilmiş kısa bir süre sonra işletme kapatılmıştır (URL-1).

Yine Taşköprü ilçesinde 1984 yılında üretime geçen yıllık 10.200 ton üretim kapasitesi ve 527 kişinin istihdamını sağlayan Türkiye'nin tek sigara kâğıdı üreticisi olan SEKA Taşköprü Fabrikası; ince baskı kâğıdı, şamua kâğıdı, pipet sargı kâğıdı, pelür kâğıdı, sigara kâğıdı, sigara uç kâğıdı ve filtre sargı kâğıdı gibi özel kâğıt üretimi ve kendir selülozu yapabilirken 2003 yılında özelleştirilmiş, ancak üç yıl içerisinde de üretim durdurulmuştur. Fabrikanın geleceği ile ilgili belirsizlik ve ilgisizlik devam etmektedir.

Süt Endüstrisi Kurumuna ait Kastamonu Süt Fabrikasının özelleştirilmesi hayvancılığın gelişimini ve sütün pazarlanmasını çok olumsuz yönde etkilemiştir. Et ve Süt kurumuna ait Et kombinası özelleştirilmiş, hayvancılık yapan üretici hayvanını kesecek mezbaha sıkıntısı yaşamıştır.

Özelleştirme kapsamında olan Şeker Fabrikasının özelleştirilmesinin ilçe tarımının ve hayvancılığına muhtemel olumsuz etkisinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Kastamonu ili özellikle Taşköprü İlçesi özelleştirmelerden dolayı hem istihdam alanında hem de tarımda çok önemli ekonomik kayıplara uğramıştır. İlçenin ekonomik kayıplarının önlenmesi adına yeni istihdam alanları yeterli seviyede oluşturulmadığı gibi, gelir getirici alternatif ürün deseni de henüz geliştirilememiştir.

2.2.Bölgenin Tarımsal Potansiyeli

Sarımsak üreticiliği ilçe ekonomisinin en önemli gelir kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Yıllara göre değişmekle birlikte yıllık 15.000 ile 23.000 ton arasında bir üretim gerçekleşmektedir. Sarımsak fiyatının oluşumunda geleneksel yöntemler rol oynamakta, spekülasyon hareketlere açık bir pazarın oluşması söz konusu olmaktadır. İstikrarlı ve çağdaş bir pazarlama ortamının oluşması için yetkililerce Kastamonu Ticaret Borsasının etkin bir çalışma uygulayabileceği ürün borsasının oluşmasına katkı sağlamaları kaçınılmazdır.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından çalışmaları yürütülen "Türkiye Milli Tarım Destekleme Modeli" kapsamındaki havza bazında desteklenecek ürünlerin dağılımında Taşköprü İlçesinde (Arpa, Buğday, Tritikale, Yem Bitkileri, Yulaf ve Patates)'in desteklenmesi öngörülmektedir. Havza temelli destekleme modeline geçilirken, coğrafi işarete sahip Taşköprü Sarımsağı'nın havza bazında desteklenecek ürün kapsamına alınması için çalışma yapılması doğru bir yaklaşım olacak, bölge ekonomisine ek katkı sağlayacaktır.

Bölgede, pancar üretimi dışında, ekonomik olarak kayda değer bir tarımsal üretim yapılmamakta, sebzeçilik, meyvecilik ve hububat üretimi aile çiftçiliği olarak yapılmakta, geçimlik ekonomi olarak değerlendirilmektedir.

2.3.Kooperatifçilik hareketinin bölgedeki gelişim süreci

1970'li yıllarda tüm Türkiye'de olduğu gibi bölgede de kooperatifçilik hareketi ciddi bir gelişme göstermiş, köylerde köy kalkınma kooperatifleri kurulmuş, özellikle kooperatif

ortaklarının öncelikli olarak yurt dışına işçi olarak gönderilmesi, kendir lifinin İzmit SEKA Kâğıt Fabrikasına pazarlanması ve düşük fiyatla traktör temini gibi faaliyetler kooperatiflerin kuruluş sürecini olumlu yönde etkilemiştir. Ancak, Kooperatifçilik hareketinin siyasi konjonktürden etkilenmesi, denetim ve eğitim zafiyetlerinin giderilmemiş olması ve kurumsallaşamaması nedeniyle etkin bir kooperatifçilik faaliyetinin yürütülemediği de gözlemlenmektedir.1980 yılından itibaren 1995 yılına kadar mevcut kurulu kooperatiflerin çoğu tasfiye olmuş veya işlevsiz hale gelmiş, bölge birliği de herhangi bir faaliyet içerisinde olmamıştır.

1995 yılında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından kooperatiflere yönelik olarak besi sığırcılığı ve süt sığırcılığı projeleri geliştirilmiş ve Bakanlık tarafından uzun vadeli ve düşük faizli kredi ile desteklenmesi öngörülmüştür. 1995 yılında bölgede 19 adet kooperatif kuruluşu gerçekleşmiştir. Hatta daha önce kurulan ancak tasfiye ile kapatılan kooperatiflerin yerine yeniden kooperatif kurulduğu da görülmektedir (Tablo 1).

1995 yılında kurulan kooperatiflerin tamamı ile önceden kurulan kooperatiflerin bir kısmı, Kastamonu genelinde 100 civarında kooperatif Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına hayvancılık kredisi için başvurmuş ancak sadece bir kooperatif kredilendirilmiş, kredi kullanamayan çok sayıda kooperatif işlevsel hale getirilememiş ve üreticinin sırtında bir yük oluşturmaya başlamıştır.

Tablo1.Taşköprü ilçesinde yıllar itibariyle kooperatif kuruluşları(Kastamonu KÖYKOOP Bölge Birliği kayıtları)

KOOPERATİF KURULUŞ YILI	KURULAN KOOPERATİF SAYISI	İCMAL
1977-1994	15	15
1995	19	34
1996-2000	8	42
2001-2004	15	57
2005	15	72
2006-2016	8	80

2.4.Orman Üretiminde Kooperatifler

Gelişmiş ülkelerde olmayan fakat hala ülkemizin bir gerçeği olan orman köylüsü profili yıllardan bu tarafa çok fazla değişmemiştir. Hala; gayri safi milli hâsıladan en az payı alan, en az toprağa sahip, tarımsal üretim olanakları çok sınırlı, şehirlerden uzak yaşayan ve ülkenin vermiş olduğu eğitim, sağlık vb. hizmetlerinden en az yararlanan bir kesim olarak hayatini sürdürmektedir.

Orman köylüsünün geçimi ağırlıklı olarak ormana dayalı olup önemli ölçüde orman kaynaklarına bağlı olarak yaşamaktadır ve sürekli göç vermektedir. Orman köylüsünün bu mağduriyetleri dikkate alınarak, yerinde istihdamı sağlamak ve bölgesel kalkınmayı desteklemek amacıyla orman köylüsünün örgütlenmesi devlet tarafından desteklenmiş, 6831 Sayılı Orman kanununun 34. ve 40. maddeleri ile orman üretimi yapan kooperatiflere sağlanan öncelikler ve bazı haklar özellikle orman köylerinde kooperatiflerin kuruluşunu teşvik etmiştir.

Orman üretimi, Devlet Orman Teşkilatınca hazırlanan amenajman planlarına dayalı olarak belirlenen ve damgalanarak işaretlenen orman ağaçlarının idarece belirlenen standartlarda kesilmesi, orman içinde sürütülmesi, piyasaya satış için son depoya taşınması iş ve işlemleri

1977 yılından sonra bu işlerin öncelikle Köy Kalkınma Kooperatiflerine verilmesi ve bazı haklar sağlanması orman işletmeciliğinde kooperatiflerin etkinliğini sağlamıştır.

Ekonomik anlamda orman üretiminden elde edilen gelir Taşköprü ilçesinin en önemli gelir kaynaklarından birisini oluşturmaktadır. Yıllara göre değişmekle birlikte her yıl Taşköprü ilçesinde ortalama 200.000 m³ üretim yapılmaktadır (Tablo 2). Üretimde ortalama 30 kooperatif çalışmakta ve toplam üretimin yaklaşık % 75'ini gerçekleştirmektedir. Üretimden elde edilen gelir kooperatif ortakları aracılığı ile ilçe ekonomisine önemli miktarlarda katkı sağlamaktadır. Üretimden doğan vergiler ve belediye kesintisi önemli rakamlara ulaşmaktadır. Kooperatiflere yıllık verilen %25 hakları ortalama 8.000 m³tür.

Tablo 2. Taşköprü yöresi orman ürünleri üretimi (Taşköprü Orman İşletme Müdürlüğü verileri)

YIL	İŞL. MÜD. TOPLAM ÜRETİM MİKTARI	ÜRETİM YAPAN KOOP. SAYISI	ÜRETİM YAPILAN MİKTAR (M ³)	ÖDENEN ÜRETİM BEDELİ (TL)	VERİLEN %25 MİKTARI (m ³)	KOOP. LERİN ÜRETİMDEKİ PAYI (%)
2012	142.488	26	92.116	4.094.000	4.751	64,65
2013	362.020	31	288.746	16.984.000	21.244	79,76
2014	171.287	26	119.308	6.366.000	4.364	69,65
2015	182.537	26	114.535	7.700.000	7.042	62,75
2016	205.193	23	134.970	6.120.000	6.278	75,78

Ancak son yıllarda kooperatiflerin üretimdeki etkinliği bölgede giderek azalmaktadır. Orman ve Su İşleri Bakanlığınca orman üretimi ile ilgili yeni model arayışlarına girilmiş ve dikili satış uygulaması gündeme getirilmiştir. Dikili satış uygulamasının bölge insanı yönünden olumlu/olumsuz yönlerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Üretimdeki olumsuz gelişmelerin, orman köylüsünü ve yerel ekonomiyi olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır.

Bölgede 29 orman içi köylerde, 53 orman bitişiği köylerde, 8 orman olmayan köylerde kooperatif bulunmaktadır (Tablo 3). Orman içi köylerde hane adedinin nüfustan fazla olduğu, çoğu hanenin boşaldığı, özellikle orman içi ve bitişiği köylerde göçün fazla olduğu görülmektedir. Bu durum orman üretimi yapan kooperatiflerin iş gücünü de olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle kooperatif yapılarında da yeniden organizasyona gidilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Böylece daha profesyonel iş gücünün oluşturulması da mümkün olacaktır.

Tablo 3. Taşköprü köyleri hane ve nüfus yapısı (Kastamonu Orman Bölge Müdürlüğü verileri)

KÖY STATÜSÜ	KÖY SAYISI	HANE SAYISI	NÜFUS
Orman İçi	37	7.627	4.316
Orman bitişiği	80	14.638	15.760
Orman olmayan	9	3.273	3.619
TOPLAM	126	25.538	23.695

2.5. Kooperatifler için önemli geçim kaynağı: Süt pazarlama

İlimiz hayvancılığı ülke geneline baktığımızda hep ilk sıralarda yer almıştır. Ancak bir miktar besicilik ile kurbanlık satışının ötesine geçememiştir. Et ve süt kurumuna ait kombinanın özelleştirilmesinden sonra uzun yıllar yasal hayvan kesimi yapılabilecek mezbaha yokluğu ve canlı hayvan pazarı ve borsa sorunları çözülememiştir. Süt pazarlama ise bölgedeki üreticinin en fazla mağdur olduğu bir problem olmuştur. Süt fiyatları ve ödeme süreleri ülke genelinin hep gerisinde kalmıştır. Üretici mağduriyetleri nedeniyle süt pazarlamayı ticari bir faaliyet olarak görmemiş ve benimsememiştir.

Süt Endüstrisi Kurumu'na (SEK) ait Kastamonu Süt fabrikasının özelleştirilmesi süt fiyatının oluşumunu son derece olumsuz yönde etkilemiştir. Fiyatlar ve ödeme koşulları tek taraflı olarak belirlenmekte, süt bedelinin ödenmesinde ve fiyatının belirlenmesinde alıcı firmalardan çok süt toplayıcıları belirleyici olmaktadır. Bu süreçte ödeme süresi belirsizliği önemli bir sorun durumundadır.

1990'lı yıllarda üreticilerden süt köyden bazı kişiler tarafından sağlıklı olmayan koşullarda toplanmakta ve yerel işletmelere teslim edilmektedir. Sütün muhafazasında ve nakliyesinde plastik tanklar veya bidonlar kullanılmakta, çok geniş bir alandan toplandığı içinde süt işleme tesisine sağımdan çok sonra teslim edilebilmektedir. Sabah akşam toplama yapılmamakta günde bir kez toplanmakta hatta süre kış aylarında 4-5 günde bire kadar uzamaktadır. Alımda kalite kontrolü söz konusu olmadığı gibi hijyen kurallarına uyulmaması önemli bir sorun teşkil etmektedir.

1997 yılına kadar bölgede süt pazarlayan kooperatif bulunmamaktadır. Tablo 4'de görüldüğü üzere 1997 yılından itibaren 8 kooperatif ile süt pazarlama faaliyetine başlanmışken 2005 yılında 31 kooperatife ulaşılmıştır. 2005 yılında süt fiyatlarının ve Devlet desteklemelerinin önemli ölçüde artmasından dolayı kooperatif sayısında artış olmuş ve 2016 yılı itibarıyla Taşköprü ilçesinde toplam 46 kooperatif halen süt pazarlama faaliyeti yürütmeye devam etmektedir.

Tablo 4. Yıllar itibarıyla Süt Pazarlayan kooperatif sayısı ve pazarlanan süt miktarları (Kastamonu Köy Koop. Bölge Birliği kayıtları)

YIL	SÜT PAZARLAYAN KOOP. SAYISI	PAZARLANAN TOP. SÜT MİK. (Lt)
1997	8	1.269.674
2000	9	2.143.231
2005	31	4.802.507
2010	35	6.227.401
2011	40	6.554.111
2012	39	7.562.874
2013	40	8.682.148
2014	42	9.005.642
2015	44	10.144.124
2016	46	11.583.886

Süt pazarlamada en önemli unsur kalitedir. Sütün kaliteli bir şekilde sanayiye intikal ettirilmesi sürecinde, toplanması, muhafazası ve nakliyesi ile ilgili altyapının oluşturulmasıdır. Üretilen ve sanayiye intikal eden sütün çok önemli bir kısmı çok sayıda küçük hayvancılık işletmelerinden temin edilmektedir.

Süt toplama merkezleri, bölgenin coğrafi ve demografik yapısı dikkate alındığında küçük ve dağınık işletmelere, büyük hayvancılık işletmesi niteliği kazandırmakta, süt toplama ve pazarlamasının uygun şartlarda organize edilmesinin yanı sıra, denetimli ve kontrollü alım ile kalitenin sağlanması yanında üreticinin pazarlık gücünün oluşmasına da katkı sağlamaktadır.

1998 yılından itibaren Köy Koop. ve kooperatifler işbirliği yaparak süt toplama merkezleri oluşturma sürecini başlatmıştır. Çoğunlukla havza bazında oluşturulan süt toplama merkezlerinin sayısı 15'e çıkmış, soğuk zincirde 78 ton kapasiteye ulaşılmış ve 62 köyde kurulmuş bulunan 46 kooperatif bu hizmetlerden yararlanır noktaya gelmiştir (Tablo 5). Ayrıca, süt toplama merkezleri aynı zamanda yem gibi bazı girdilerin temininde önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Tablo 5. Süt toplama merkezlerinin tesis yılı, kapasite, faydalanıcı kooperatif ve köy sayıları (Kastamonu Köy Koop. Bölge Birliği kayıtları)

SIRA NO	SÜT TOPLAMA MERKEZİ BÖLGE ADI	FAALİYETE GEÇTİĞİ YIL	KAPASİTE (TON)	YARARLANAN		YARARLANAN KÖYLER
				KOOP. SAYISI	KÖY SAYISI	
1	ÇETMİ	1998	21,0	15	16	Çetmi,Uzunkavak, Alatarla,Bademci, Esenlik, Samanlıören, Kızılcaören,Kaygunca, Ersil, Çoroğlu,Yavuç, Çit,Urgancı, Celep,Karnıaçık,Kıran
2	BEKDEMİREKŞİ	2003	3,0	2	3	Bakdemirekşi, Alipaşa, Obrucak
3	DONALAR	2003	5,0	4	4	Donalar, Karapürçek, Avşar, Bey
4	AKDOĞAN	2004	14,5	5	6	Akdoğan, Akdoğantekke, Yuk.Çayırıcık, Aş.Çayırıcık, Alama Kayış, Ağcıkışı
5	YAZIHAMİT	2005	4,0	2	6	Yazıhamit,Kırha, İlçe Merkezi, Çaykirpi, Kadı, Böcü
6	BOYUNDURCAK	2005	1,5	1	2	Boyundurcak, Akdeğirmen
7	AŞAĞI EMERCE	2005	2,0	1	1	Aşağı Emerce
8	DEREBEYSİBEY	2006	2,0	1	1	Derebeysibey
9	YUKARI EMERCE	2007	4,0	1	3	Yukarı Emerce, Vakıfbelören, Oluksu
10	MASATLAR	2013	3,0	1	2	Masatlar, Tekeoğlu
11	KARŞI	2013	5,0	4	4	Karşı, Bük, Çit, Kızılcaören
12	ÖRHENLİ	2013	3,0	1	4	Kabalar, Karacakaya, Örhenli,Kızılcaören
13	ÇAYCEVHER	2015	3,0	2	3	Çaycevher, Orta, Abay
14	İNCESU	2016	5,0	5	6	İncesu, Kornopa, Çördük, Küreçayı, Sirke, Akçasu
15	TEKEOĞLU	2016	2,0	1	1	Tekeoğlu

TOPLAM	78,0	46	62	
---------------	-------------	-----------	-----------	--

Süt toplama merkezlerinin yapıldığı bölgelerde, kooperatif ortakları ve Köy Koop Birliği tarafından ciddi yatırımlar yapılmış, ortaklaşa yapılan çalışma sonucunda 5 milyon TL'yi aşan bir yatırım gerçekleştirilmiştir (Tablo 6).

Bu gün gelinen noktaya, uzun sayılabilecek bir süreçte gelinmiştir. Bunun önemli birkaç nedeni vardır. Özellikle bölgede geçmişte yaşanan sorunlar, kooperatifçiliğe bir anlamda yeniden güven duyulmasını zorlaştırmıştır. Sütün pazarlanmasında firmalarla ve süt toplayıcılarıyla yaşanan sorunlar, çiftçileri süt hayvancılığı yapmaktan ve süt satmaktan kaçınır hale getirmiştir. Genelde müşterek iş yapmaktaki zorluklar ve yapılan girişimlerin başarısızlığı dikkate alındığında gelinen noktanın son derece önemli olduğu görülmektedir.

TABLO: 6 31.12.2016 tarihi itibarıyla Taşköprü ilçesinde STM durumu ve yaklaşık yatırım tutar tablosu. (Kastamonu Köy Koop. Bölge Birliği kayıtları esas alınmıştır.) *

No	Süt Toplama Merkezi Bölge Adı	Faaliyete Geçtiği Yıl	İstihdam		Yapılan yaklaşık yatırım (TL)			Ek Üniteler
			Çalışan	Nakliyecisi	Birlik Yatırımı (000 TL)	Koop/köy Tüz. Kişiliği yatırımı (000 TL)	Toplam (000 TL)	
1	ÇETMİ	1998	6	12	1.800		1.800	5 Ton/Saat Yem üretim tesisi-Eğitim Salonu - Yem ve Hammadde depolama alanı
2	BEKDEMİREKŞİ	2003	1		75	75	150	Köy Odası
3	DONALAR	2003	1	1	100	500	650	Köy Odası- Çok Amaçlı Toplantı salonu
4	AKDOĞAN	2004	1	3	150	500	650	Köy Odası- Çok Amaçlı Toplantı salonu- İmam Evi
5	YAZIHAMİT	2005	1	2	200	100	300	Merkezi Süt Analiz Laboratuvarı-Yem Depolama alanı
6	BOYUNDURCAK	2005	1	1	40	60	100	
7	AŞAĞI EMERCE	2005	1		40	100	140	Köy Odası
8	DEREBEYSİBAY	2006	1		15	75	90	Köy Odası
9	YUKARI EMERCE	2007	1	2	100	150	250	Köy Odası
10	MASATLAR	2013	1		30	100	130	Köy Odası-İmam evi-yem Deposu
11	KARŞI	2013	1	2	25	200	225	Çok Amaçlı Toplantı Salonu (Henüz Tamamlanmadı)
12	ÖRHENLİ	2013	1		50	50	100	Köy Odası
13	ÇAYCEVHER	2015	1	1	75	200	275	Köy Odası- Çok Amaçlı Toplantı salonu (Henüz Tamamlanmadı)

14	İNCESU	2016	1	2	20	100	120	Köy Odası-Yem Deposu
15	TEKEOĞLU	2016	1		50	50	100	Köy Odası-Yem Deposu
TOPLAM			20	26	2.770	2.260	5.030	

* Çetmi, Masatlar, İncesu STM'lerindeki birer adet soğutma tankının bedeli İl Özel İdaresi kaynaklarından sağlanmıştır.

1997-2016 döneminde Taşköprü bölgesinde süt pazarlayan kooperatif sayısında ve pazarlanan süt miktarında önemli artışlar olmuştur. Süt toplama merkezlerinin ilçede özellikle süt hayvancılığının yoğun bir şekilde yapıldığı bölgelerde kurulduğu görülmektedir. Yıllar itibariyle süt toplama merkezlerinden önemli miktarda süt pazarlandığı ve pazarlanan süt miktarının da giderek arttığı görülmektedir (Tablo 4,7).

Tablo 7.Süt Toplama Merkezlerinden pazarlanan süt miktarı (Kastamonu Köy Koop. Bölge Birliği kayıtları).

NO	BÖLGE ADI	ORTAK SAYISI	SÜT VEREN ORTAK SAYISI	YILLAR				
				2012	2013	2014	2015	2016
1	ÇETMİ	920	549	2.223.236	2.559.131	2.671.531	3.026.469	3.352.609
2	BEKDEMİREKŞİ	119	72	476.151	531.720	523.392	528.935	552.829
3	DONALAR	256	137	574.619	747.525	866.207	896.904	1.002.727
4	AKDOĞAN	337	157	978.102	1.063.108	1.059.678	1.240.575	1.464.137
5	YAZIHAMİT	270	69	416.593	433.498	406.107	471.036	724.778
6	BOYUNDURCAK	152	43	268.900	307.323	357.100	368.156	368.100
7	AŞAĞI EMERCE	51	34	117.116	151.737	173.640	198.195	220.812
8	DEREBEYSİBEY	38	27	261.764	233.233	215.582	197.368	247.665
9	YUKARI EMERCE	155	53	260.655	362.172	430.067	524.622	632.483
10	MASATLAR	47	40	156.915	240.165	215.297	248.513	274.304
11	KARŞI	157	75	476.410	538.259	486.955	539.109	586.412
12	ÖRHENLİ	71	43	320.082	325.073	397.588	454.419	509.730
13	ÇAYCEVHER	180	109	490.323	589.392	606.583	691.612	683.146
14	İNCESU	277	83	245.829	311.815	278.837	400.138	544.008
15	TEKEOĞLU	53	42	296.179	287.997	317.078	358.073	420.146
TOPLAM		3083	1533	7.562.874	8.682.148	9.005.642	10.144.124	11.583.886

Aile işletmesi olarak bölgede 1533 işletmenin bu hizmetlerden yararlandığı, yıllar itibariyle kooperatif ortaklarına ödenen süt bedelinin yerel ekonomi için önemli bir miktarı oluşturduğu, bölgede yapılan bu çalışmaların hayvancılığın gelişmesinde çok önemli katkılar sunduğu görülmektedir (Tablo 8).

Taşköprü bölgesinde sütün 2011 yılına kadar ağırlıklı olarak yerel firmalara ve Aytaç firmasına pazarlandığı görülmektedir. Soğuk zincir oluşturulmasına rağmen sütün özellikle yaz aylarında sabah-akşam toplanmaması kalite sorunu oluşturmaktadır.

Tablo 8. Ödenen süt bedelleri (Kastamonu Köy Koop. Bölge Birliği kayıtları)

SIRA NO	SÜT TOPLAMA MERKEZİ	Ödenen Süt Bedeli (TL.)				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	ÇETMİ	1.339.639,76	1.855.288,49	2.334.379,02	2.816.606,69	3.978.049,24
2	BEKDEMİREKŞİ	314.713,62	401.325,33	472.452,25	510.508,89	489.164,74
3	DONALAR	375.189,85	536.245,31	746.994,26	837.081,49	852.350,50
4	AKDOĞAN	615.291,97	775.169,18	937.925,02	1.157.525,59	1.273.730,85
5	YAZIHAMİT	269.525,52	313.346,59	354.337,55	442.222,57	632.866,00
6	BOYUNDURCAK	152.877,07	213.015,58	302.433,79	328.684,43	297.932,76
7	AŞAĞI EMERCE	81.699,64	117.407,44	164.111,92	197.010,60	201.157,73
8	DEREBEYSİBEY	184.719,43	183.671,77	201.182,26	195.565,78	219.619,12
9	YUKARI EMERCE	184.478,42	284.733,24	407.257,99	526.258,13	570.999,55
10	MASATLAR	90.330,89	187.330,03	202.812,64	248.765,44	252.782,76
11	KARŞI	283.003,23	394.619,21	434.055,55	508.249,48	505.390,51
12	ÖRHENLİ	209.795,17	236.175,31	347.009,15	424.294,92	437.153,84
13	ÇAYCEVHER	275.006,73	379.585,10	463.211,29	589.661,09	576.300,46
14	İNCESU	170.431,49	240.773,39	258.928,95	396.627,49	495.941,07
15	TEKEOĞLU	175.847,45	199.680,99	268.247,07	336.405,01	379.021,76
TOPLAM		4.722.550,24	6.318.366,96	7.895.338,71	9.515.467,60	11.162.460,89

Hayvancılığın desteklenmesi kapsamında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca üreticiye süt ve anaç sığır desteği verilmektedir. Üreticinin her iki desteği de alabilmesi için örgütlü olması öngörülmektedir. Bölgedeki üreticilerin çok önemli bir kısmı kooperatifleri aracılığı ile örgütlenmiş olduklarından süt ve anaç sığır desteğinden yararlanabilmişlerdir.

Ancak 2016 yılında getirilen destekleme uygulamasında süt desteklemesi aynen devam etmekte olup anaç sığır desteği kaldırılmıştır. Yeni uygulamada örgüt zorunluluğu getirilmeden buzağı desteklemesi olarak uygulama devam etmektedir. Taşköprü bölgesindeki üreticilerin tamamına yakını bu desteklemelerden yararlanmış, kooperatif ortakları örgütleri aracılığı ile hem kendi ekonomilerine hem de ilçe ekonomisine önemli miktarda katkı sağlamışlardır (Tablo 9).

Tablo 9. Kooperatiflere denen Tarımsal Destekler (Kastamonu Köy Koop. Bölge Birliği kayıtları)

NO	SÜT TOPLAMA MERKEZİ BÖLGE ADI	2012		2013		2014		2015	
		SÜT	ANAÇ	SÜT	ANAÇ	SÜT	ANAÇ	SÜT	ANAÇ
1	ÇETMİ	158.140	319.682	321.736	321.736	144.653	331.664	225.121	364.377
2	BEKDEMİREKŞİ	32.610	28.882	37.614	22.784	28.086	26.337	40.104	25.501
3	DONALAR	37.356	67.825	50.367	82.983	44.639	107.230	116.353	142.973
4	AKDOğAN	65.057	144.581	72.968	166.175	55.461	157.396	93.713	187.109
5	YAZIHAMİT	28.957	95.273	30.308	89.672	21.355	85.700	36.449	96.988
6	BOYUNDURCAK	18.157	61.871	19.155	63.660	18.410	59.688	27.843	60.617
7	AŞAğI EMERCE	7.303	9.424	10.072	9.824	8.538	4.808	15.275	10.660
8	DEREBEYSİBEY	18.060	7.325	16.685	7.734	11.271	8.779	14.925	8.988
9	YUKARI EMERCE	17.813	52.081	24.793	57.482	23.063	66.052	62.040	54.137
10	MASATLAR	10.565	25.737	16.540	31.981	11.234	33.444	19.235	35.952
11	KARŞI	32.692	86.349	37.324	78.384	25.542	79.220	41.253	79.430
12	ÖRHENLİ	21.176	30.296	22.731	25.710	20.670	33.235	34.331	37.625
13	ÇAYCEVHER	19.213	32.993	30.044	36.788	25.897	42.014	43.182	53.719
14	İNCESU	16.272	68.183	21.120	83.610	13.587	79.639	32.061	89.463
15	TEKEOğLU	17.982	37.243	19.648	44.220	16.575	41.805	27.302	45.149
TOPLAM		501.353	1.067.743	599.150	1.122.743	468.981	1.157.011	829.188	1.292.689

3. Sonuç ve neriler

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesi için yöresel kalkınmanın sağlanması ana hedef olmalıdır. Yörelerin ekonomik ve sosyal yapıları farklı olabileceği gibi ihtiyaç ve talepleri de farklı olabilecektir. Bu nedenle yöresel analizlerin yapılması, verilerin değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Son yıllarda tüm dünyada küçük aile işletmelerinin ve kooperatiflerin önemsenmesinin asıl nedeni, serbest piyasa ekonomisi uygulamalarındaki özellikle ekonomik uygulamaların acımasızlığını törpülemek ve daha insan odaklı uygulamaları ön plana çıkarmaktır.

Tüm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Ülkemizde de üretim ve tüketim sürecinde kooperatifler, kalkınmada yerel aktörlerin en önemlisi durumunda olacak, yerel kalkınmadaki rolü ve sorumlulukları giderek artacak, özellikle kooperatif düşüncesindeki derinlik kavramı giderek önem kazanacaktır.

Taşköprü İlçesinde özellikle kırsal alan ekonomisinde etkin rol oynayan tarıma dayalı sanayilerin özelleştirilmiş olması ve alternatif gelir kaynaklarının oluşturulamamış olmasının istihdam ve kalkınma alanında olumsuz etkileri bariz bir şekilde görülmektedir.

Yöre çiftçisinin en önemli gelir kaynaklarından birisini sarımsak üreticiliği oluşturmaktadır. Sarımsak, genelde spekülatif hareketlere açık bir pazarlama ortamında fiyat bulmaktadır. Çağdaş bir pazarlama ortamının oluşturulması, bu kapsamda Kastamonu Ticaret Borsasının çalışmalarının desteklenmesi gerekmektedir. Sarımsağın ekim alanının genişlemesi ve ekonomiye katkısının artırılması için Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca sarımsağın havza bazında desteklenecek ürün kapsamına alınması yönünde çalışma yapılması da yararlı olacaktır.

Bölgede 1995 yılından itibaren kooperatifçilik hareketinde önemli gelişmeler olduğu gözlemlenmektedir. Bölgenin ekonomisinde önemli yeri olan orman üretiminde kooperatiflerin etkin faaliyet içerisinde oldukları, % 70'leri aşan oranda bölgedeki orman üretiminin kooperatifler tarafından gerçekleştirildiği ve ilçe ekonomisine çok önemli katkı sağladıkları görülmektedir.

Kooperatiflerle Birlik müşterek çalışması ile kaliteli süt toplanması, muhafazası ve pazarlanması yönünde çok önemli mesafeler alınmış, özellikle kadın çiftçilerin eğitimine özel önem verilmiştir. Süt hayvancılığının yoğun yapıldığı havzalarda süt toplama merkezleri oluşturulmuş, süt kalitesindeki olumsuz imaj silinerek uluslararası firmalara pazarlama noktasına gelinmiştir.

Bu süreçte, bölgede hayvancılıkta çok önemli gelişme kaydedildiği, hayvancılık işletme kapasitelerinin arttığı özel çiftliklerin kurulmaya başlandığı, ekonomik ve sosyal anlamda kalkınmanın en önemli dinamiklerinden birisi olan kooperatiflerin çok önemli işlevleri yerine getirdikleri görülmektedir.

Kaynaklar

Anon 2013. Gelişmiş ülkelerde kooperatifçilik Uygulamaları, Gümrük Tic. Bakanlığı Koop. Genel Müd., Ankara, 2013.

Anon 2013b. Dünya Kooperatifçilik Raporu 2013, Gümrük Tic. Bakanlığı Koop. Genel Müd., Ankara.

Anon 2015. G-20 ülkelerinde kooperatifçilik, Gümrük Tic. Bakanlığı Koop. Genel Müd., Ankara.

URL-1 : (<http://www.isteaturk.com/haber/4881/sumerbank>) (Erişim: 15.01.2017)

Serinikli, N; İnan, İ.H. 2011. Küreselleşme sürecinde tarım kooperatifleri ve küreselleşmenin tarım kooperatiflerine etkisi, Tarım Ekonomisi Dergisi, 17(1):19-27.